

”Det övergripande målet för friluftslivspolitikerna är att stödja människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö.”

Regeringens skrivelse 2012/13:51

Friluftsliv i Sörmland

Handlingsplan för arbetet med friluftslivsmålen på Länsstyrelsen i Södermanlands län

Handlingsplanen är framtagen vid Länsstyrelsen i Södermanlands län

Projektledare: Maria Rolf, friluftslivssamordnare

Utgiven av: Länsstyrelsen i Södermanlands län

Utgivningsår: 2021

Diarienummer: 6762-2018

Rapportnummerr: 10-2021

Rapporten finns på: www.lansstyrelsen.se/sodermanland/publikationer

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte	5
Förutsättningar och avgränsningar	5
Uppföljning	6
Bakgrund	7
Friluftslivspolitik.....	7
Vad är friluftsliv?	7
Tio mål för friluftslivet.....	8
Natur- och kulturlandskapet	8
Värdet av friluftsliv	9
Allemansrätten.....	9
Friluftslivsmålen och andra mål	10
Länsstyrelsens olika uppdrag och friluftslivsmålen	10
Friluftslivets styrkor och utmaningar i Södermanlands län	12
Styrkor i Sörmland	12
Utmaningar i Sörmland	12
Styrkor och utmaningar i friluftslivsvanor	13
Motsättningar mellan olika aktiviteter och intressen.....	13
Handlingsplanens upplägg	15
Fokusområden och åtgärder	16
1. Samverkan, samordning och kunskap	16
Nuläge i Sörmland.....	16
Förslag på åtgärder	16
2. Friluftsliv för alla – tillgång och tillgänglighet	18
Nuläge i Sörmland.....	18
Förslag på åtgärder	19
3. Naturturism och friluftsliv.....	20
Nuläge i Sörmland.....	20
Förslag på åtgärder	21
4. Friluftsliv i skyddad natur	22
Nuläge i Sörmland.....	23
Förslag på åtgärder	23
Bilagor	25
Bilaga 1: Friluftslivsmålen	25
Bilaga 2: Alla åtgärder med kolumner för prioritering.....	29

Inledning

Samtliga länsstyrelser har i uppdrag av regeringen att samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga regeringens friluftslivspolitik. I Södermanlands län har arbete med uppdraget pågått mer intensivt sedan 2016 och vi har bildat ett friluftslivsnätverk i länet. För att konkretisera och strukturera arbetet har vi valt att ta fram en handlingsplan för arbetet framåt.

Ur regleringsbrevet till Länsstyrelsen 2020:

Länsstyrelserna ska samordna och leda det regionala arbetet med friluftslivspolitiken i samverkan med Skogsstyrelsen, kommunerna och andra berörda aktörer.

Länsstyrelserna ska redovisa vilka åtgärder som har genomförts för att stärka arbetet med tätortsnära natur och för att målen för friluftslivspolitiken ska få ett ökat genomslag.

Friluftslivspolitiken och friluftslivsmålen har nära anknytning till flera andra nationella mål. Länsstyrelsens friluftslivsarbete ska stödja särskilt Agenda-2030-målen, miljökvalitetsmålen och folkhälsomålen. Hållbarhet ska genomsyra arbetet.

Syfte

Syftet med handlingsplanen är att ta fram och genomföra åtgärder som utvecklar friluftslivet och kunskapen om friluftslivet i länet. Åtgärderna ska bidra till att nå alla de tio friluftslivsmålen.

Genom åtgärderna vill vi nå de övergripande, långsiktiga effekterna av att arbeta mot friluftslivsmålen:

1. Förbättrad hälsa för människor i länet
2. Ökad kunskap om natur och miljö hos människor i länet
3. Utveckling av företagande i form av t.ex. naturturism i länet

Handlingsplanen ska användas på Länsstyrelsen i Södermanlands län för planering av insatser från Länsstyrelsen för att förverkliga regeringens friluftslivspolitik och de tio friluftslivsmålen utifrån länets förutsättningar. Den ska vara ett prioriteringsunderlag för verksamhetsplaneringen och berör alla verksamhetsavdelningar.

Förutsättningar och avgränsningar

Handlingsplanen omfattar Länsstyrelsens arbete med friluftslivsmålen. Handlingsplanen siktar fem år framåt i tiden, från 2020 till 2024. Länsstyrelsen har påbörjat arbetet med en del åtgärder från 2016. Förverkligandet av planen är beroende av tilldelade, sökta och beviljade medel. Prioriteringar av åtgärder kommer att göras inför varje års verksamhetsplanering på Länsstyrelsen.

Alla aktörer inom friluftsliv i länet är viktiga för att kunna genomföra friluftslivspolitiken. Handlingsplanen utgår från Länsstyrelsens roll och möjligheter och vi bjuder in andra aktörer att samverka kring och bidra till flera av åtgärdsförslagen när de konkretiseras i kommande planering. Ambitionen är att handlingsplanen ska inspirera och vara en grund för fortsatt arbete.

Handlingsplanen utgår från behov, utmaningar och möjligheter för friluftslivet som identifierats i länet och de uppdrag som Länsstyrelsen har. Arbetet med att ta fram planen har gjorts i samverkan inom myndigheten och i dialog med externa aktörer i länet. Friluftslivet och samhället utvecklas kontinuerligt och de framtagna åtgärderna bör därför revideras regelbundet.

Uppföljning

Naturvårdsenheten har ansvar för att planera in och följa upp åtgärder från handlingsplanen i Länsstyrelsens årliga verksamhetsplan och att revidera handlingsplanen. Uppföljning av arbetet sker dessutom genom årlig rapportering av arbetet med friluftslivsmålen till Naturvårdsverket.

Bakgrund

Friluftslivspolitik

År 2013 fattade riksdagen beslut om tio mål för friluftslivet enligt förslag från regeringen. Friluftsliv är en angelägen fråga för regeringen och ett prioriterat politikområde enligt regeringens skrivelse 2012/13:51.

Målet för friluftslivspolitikerna är att stödja människors möjligheter att vistas i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö. *Regeringens skrivelse 2012/13:51 Mål för friluftslivspolitikerna.*

Regeringen beskriver att friluftslivet är brett och spänner över flera politikområden och att naturvårdspolitik, regional tillväxtpolitik, jordbrukspolitik, skogspolitik, politik för landsbygdens utveckling, folkhälsopolitik och utbildnings- och forskningspolitik är några exempel. Friluftslivets folkhälsoaspekter och såväl den förebyggande som den rehabiliterande hälsovården, liksom kulturlivet och samhällsplaneringen, är centrala. För att värna de tätortsnära grönområdena har den kommunala planeringen en nyckelroll.

Friluftsliv kan utövas på egen hand eller i organiserad form. Grundläggande är att mångfalden ger utrymme för ett personligt val. Centralt för friluftslivspolitikerna är tillgången till natur, allemansrätten och aktiva friluftslivsöreningar.

En rik tillgång på natur samt allemansrätten, individens intresse och ideella organisationers engagemang är grunden för människors möjligheter att bedriva friluftsliv. *Regeringens skrivelse 2012/13:51 Mål för friluftslivspolitikerna.*

Vad är friluftsliv?

Regeringen har definierat friluftsliv brett vilket innebär att allt från vistelse i tätortsnära natur till längre aktiviteter inkluderas. I regeringens skrivelse definieras friluftsliv som:

Vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling. *Förordningen (2010:2008) om statsbidrag till friluftslivsorganisationer.*

Friluftsliv kan beskrivas som mötet mellan människa och natur. I mötet uppstår en upplevelse som skapar värde på olika sätt, för olika människor. Friluftslivsaktiviteter kan vara allt från promenader i närmaste skogsdunge till kajakpaddling i ytterskärgården. Andra aktiviteter är till exempel vandring, cykling, stigcykling, ridning, fågelskådning, bad, klättring, paddling och skidåkning. Men friluftsliv kan också vara att bara sitta på en sten ute i naturen och njuta. Det kan alltså vara både fysiska och mer utmanande aktiviteter och stillsammare avkoppling.

Friluftsliv omfattar även rekreation och naturturism. Friluftslivet förändras ständigt och det går inte att dra någon tydlig gräns. Gemensamt är naturen som en arena för friluftsliv och att allemansrätten är en grund för friluftsliv. Vissa former av friluftsliv går utöver allemansrätten, till exempel fiske, jakt och skoterkörning.

Definitionen för friluftsliv är inkluderande. Både utifrån vilka aktiviteter som ingår i friluftsliv men även utifrån perspektivet att tävling inte är det viktiga. En del friluftslivsaktiviteter har dock utvecklats så att det finns inslag av tävling.

Tio mål för friluftslivet

Riksdagen har beslutat om tio friluftslivsmål inom friluftslivspolitik. Målen täcker friluftslivets bredd och har preciseringar. Preciseringar och beskrivningar finns i regeringens skrivelse 2012/13:51 (se Bilaga 1: *friluftslivsmålen med preciseringar*).

1. Tillgänglig natur för alla
2. Starkt engagemang och samverkan
3. Allemansrätten
4. Tillgång till natur för friluftsliv
5. Attraktiv tätortsnära natur
6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling
7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet
8. Ett rikt friluftsliv i skolan
9. Friluftsliv för god folkhälsa
10. God kunskap om friluftslivet

Ansvar för att genomföra och följa upp friluftslivspolitik delas mellan flera myndigheter. Naturvårdsverket har ansvaret att samordna det nationella friluftslivsarbetet mellan olika myndigheter. Detta sker bland annat via Myndighetsnätverket för friluftsliv. Naturvårdsverket har även till uppgift att samordna länsstyrelsernas friluftslivssamordnarnätverk.

På regional nivå ansvarar länsstyrelserna i respektive län för att samordna arbetet med att förverkliga friluftslivspolitik med friluftslivsmålen.

År 2015 genomförde Naturvårdsverket tillsammans med övriga berörda myndigheter en uppföljning av friluftslivspolitikens mål. ”Friluftsliv för alla – uppföljning av de tio målen för friluftslivspolitik.” (Naturvårdsverket, 2015.). Under hösten 2019 kommer Naturvårdsverket tillsammans med övriga myndigheter som berörs av friluftslivspolitik att utvärdera friluftslivsmålen igen.

Natur- och kulturlandskapet

I friluftslivspolitik lyfter regeringen att tillgång till natur är en förutsättning för att människor ska kunna bedriva olika typer av friluftsliv. I Sörmland är många naturmiljöer präglade av mänsklig verksamhet och är en del av en kulturmiljö.

Natur för friluftsliv är både nära och långt borta, både påverkad och opåverkad av människan. Staden med dess parker och grönstråk, skogen, odlingslandskapet, ängs- och hagmarker, fornlämningsområden och andra kulturmiljöer är viktiga arenor för friluftsliv. Natur innefattar även vattnet, dvs skärgården, havet, sjöarna och vattendragen.

Friluftslivet är naturvårdens sociala dimension och är därmed en viktig grund för prioritering av naturvårdsinsatser och hänsynstaganden i mark- och vattenanvändning.

Det finns ingen vedertagen definition av vad som menas med tätortsnära eller bostadsnära natur. Man brukar tala om natur som finns inom eller på nära avstånd från en tätort. För att natur ska vara särskilt intressant för friluftsliv brukar man ofta ange att den ska ligga i eller inom 1–2 kilometer från tätorten. Forskning visar att 300 meter är en gräns för hur långt man är beredd att gå till ett grönområde för att göra det ofta. Det är särskilt viktigt att naturen är nära för grupper som barn, äldre eller personer med funktionsnedsättning som har svårare att ta sig ut eller förflytta sig långa sträckor.

Värdet av friluftsliv

Friluftsliv har stor betydelse för människors hälsa genom naturkontakt och möjligheter till fysisk aktivitet. Friluftsliv bidrar till människors kunskap om natur och miljö och har potential att bidra till utveckling i länet genom arbetstillfällen t.ex. inom naturturism och konsultverksamhet. Friluftsliv skapar värde på olika sätt, för olika människor. Friluftslivet är värdefullt för Sverige, både för den enskilda människan och för samhället i stort.

Friluftsliv bidrar till att förbättra människors fysiska och psykiska hälsa, vilket indirekt leder till stora samhällsekonomiska besparingar. Naturkontakt har flera positiva effekter på hälsan:

- Reducerar stress
- Stärker den kognitiva förmågan
- Förbättrar den psykiska hälsan
- Underlättar social interaktion
- Främjar fysisk aktivitet

I dagens samhälle spelar friluftslivet en avgörande roll i att skapa förståelse för naturen och allt levande. Människors kontakt med naturen har minskat de senaste hundra åren. Färre arbetar i naturen och det pågår en urbanisering, det vill säga människor bor alltmer i tätorter. Friluftsliv är en del i att bidra till en miljömedvetenhet och hållbar utveckling.

Friluftsliv kan bidra till regional utveckling på olika sätt. Turismen till Sverige ökar och en huvudanledning att besöka Sverige är naturen och en hållbar livsstil. På senare tid har semester hemma eller i Sverige blivit mer populärt bland svenskar. Det finns möjligheter att driva företagande inom naturturism för att möta denna utveckling.

Allemansrätten

Allemansrätten har avgörande betydelse för ett fritt friluftsliv och för naturturism. Allemansrätten är en unik, grundlagsförankrad och på sedvanerätt grundad tillgång för var och en till naturen. Den innebär att vi får vistas på mark som någon annan äger.

”Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten”
2kap 15§ regeringsformen

Allemansrätten gäller för alla och har stor betydelse för våra möjligheter att vistas i naturen, inte bara för den enskilde utan också för organisationer och turistnäring. I grunden gäller dock allemansrätten för enskilda individer.

Med allemansrätten följer krav på hänsyn och varsamhet – mot natur, mot markägare och mot andra människor i naturen. Skyldigheterna kan enkelt sammanfattas med huvudregeln ”inte störa – inte förstöra”.

Allemansrätten omges av lagar som sätter gränser för vad som är tillåtet, till exempel vad gäller stängsel, strandskydd och förbud mot nedskräpning enligt miljöbalken eller hemfridsbrott, egenmäktigt förfarande, skadegörelse och tagande av olovlig väg enligt brottsbalken.

Det är inte alltid möjligt att ge exakta besked om vad som är tillåtet att göra i naturen eftersom varje situation är unik. Allemansrätten fungerar om alla tar ansvar genom att visa omdöme.

Vissa aktiviteter som ingår i allemansrätten, kan på känsliga marker eller i stor omfattning leda till störningar eller skador, även om samma aktivitet kan fungera bra på annan plats. För att allemansrätten ska fungera är det viktigt att friluftslivet sker utan att störa eller förstöra för markägarens verksamhet.

Dialog kan vara bra för att förhindra att problem uppstår, så att olika grupper förstår varandras situation.

Friluftslivsmålen och andra mål

Friluftslivsmålen anknyter till många av Agenda 2030-målen och är en viktig faktor för en hållbar utveckling. Friluftslivsmålen har framförallt kopplingar till mål 3 god hälsa och välbefinnande, mål 11 hållbara städer och samhällen, mål 14 hav och marina resurser samt mål 15 ekosystem och biologisk mångfald.

Arbete med friluftslivsmålen bidrar till att nå preciseringar om friluftsliv i miljö kvalitetsmålen. Friluftsliv ingår i preciseringarna till sju miljömål som berör Södermanlands län: levande sjöar och vattendrag, hav i balans samt levande kust och skärgård, myllrande våtmarker, levande skogar, ett rikt odlingslandskap, ett rikt växt- och djurliv och god bebyggd miljö.

Våren 2018 beslutade regeringen om nya folkhälsomål, där bland annat behovet av tillgång till grönområden i tätorter och i skolmiljöer lyfts. Fokus ligger på en jämlik hälsa och att minska hälsoklyftorna i samhället. Naturkontakt har enligt forskningen flera positiva effekter för människan. Utifrån ett folkhälsoperspektiv är det viktigt att dels hela befolkningen ska få bättre förutsättningar till friluftsliv, men speciellt de grupper som behöver det mest.

Att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation.
Nationellt mål för folkhälsopolitiken. En utvecklad folkhälsopolitik, Prop 2017/18:249

Länsstyrelsens olika uppdrag och friluftslivsmålen

Länsstyrelsen ska verka för att nationella mål får genomslag i länet och samtidigt ta hänsyn till regionala förhållanden och förutsättningar. Länsstyrelsen ska ha ett statligt helhetsperspektiv i sitt arbete och samordna olika samhällsintressen och statliga myndigheters insatser. Vi ska också följa utvecklingen och informera regeringen om länets behov.

Friluftslivsfrågorna och friluftsmålen kommer in i arbetet på Länsstyrelsen på flera sätt och vi arbetar redan idag för att nå friluftslivsmålen. Tabellen nedan visar några av de viktigaste kopplingarna per avdelning.

Avdelning	Koppling
Natur och miljö	skötsel av skyddade naturområden: friluftsanordningar, information, naturvägledning
	bildande av skyddade naturområden: syfte friluftsliv, friluftslivsvärden, friluftsanordningar, skötselplan
	naturumverksamhet
	allemansrätten: vägledning
	LONA-bidrag för friluftsliv
	åtgärdsprogram för miljömålen och uppföljning: preciseringar friluftsliv
	riksintressen friluftsliv
	Strandskydd: granskning av beviljade dispenser
	Skyddade områden: dispenser och tillstånd, samråd
	Vattenverksamhet?
Samhällsbyggnad	handlingsplan för grön infrastruktur
	vägledning om och granskning av kommunala planer enligt plan- och bygglagen (PBL), riksintressen, friluftslivsmål, tätortsnära grönområden
	bidragsmedel för integration: TIA
	arbete med folkhälsomålen: samverkan regionalt
	bevarande av kulturmiljöer

	havsplanering: påverkan på friluftsliv
Landsbygd	bidrag för turism/rekreation, fritid, natur-och kulturmiljöer och besöksnäringens utveckling (naturturism)
	fisketurism och fiske som rekreation
	viltvård

Friluftslivets styrkor och utmaningar i Södermanlands län

Södermanlands län har många attraktiva natur- och kulturmiljöer för friluftsliv. Många människor utövar friluftsliv och tycker att det är viktigt, men det finns också stora skillnader mellan olika grupper i samhället. Naturvårdsverket har genomfört en nationell enkät om friluftslivsvanor under 2018 med möjlighet att bryta ner statistiken på länsnivå.

Styrkor i Sörmland

Natur- och kulturmiljöerna i Sörmland är varierande och ger stora möjligheter till friluftsliv på allemansrättslig grund. Det finns skogar för bär- och svampplockning, ekhagar som bjuder in till strövande och picknick, stora sjöar och havskust för bad och båtliv och åtminstone de flesta vintrar möjligheter till skidåkning och skridskoturer. I eller i närheten av många tätorter finns motsvarande miljöer beroende på geografiskt läge. Det finns relativt gott om allemansrättsligt tillgänglig mark eftersom länet har gott om skogar, oexploaterad kust, sjöar, andra vattendrag och inte är särskilt tätbefolkat.

Det finns tillgång till mycket bra infrastruktur för friluftsliv i länet. Sörmlandsleden är en väletablerad, 100 mil lång låglandsled som vindlar genom hela länet. För cykling på väg finns Näckrosleden och för ridning finns förutom kortare stigar en led i västra delen av länet. I flera naturreservat och friluftslivsområden finns andra vandringsleder, motionsspår, skidspår, rastskydd, eldningsplatser och på några ställen mountainbikespår och alpina anläggningar. I några sjösystem finns beskrivna kanotleder och skärgården har flera farleder för fritidsbåtar.

I länet finns i dagsläget 166 naturreservat. Det finns också större grönområden i anslutning till tätorterna. Naturum Stendörren, Årbystugan i Eskilstuna, turistbyråerna i kommunernas huvudorter och andra informationspunkter är tillgångar för att sprida information om friluftsliv.

Föreningslivet inom friluftsliv är brett och många föreningar bidrar till att människor kommer ut i naturen och får kunskap och sällskap. Naturskyddsföreningen, Friluftsförbundet, Svenska turistföreningen, Scouterna, 4H med flera organisationer inom Svenskt friluftsliv har verksamhet i länet.

Naturturismen är under utveckling i länet och flera projekt drivs av STUA på uppdrag av Region Sörmland och länets kommuner för att främja naturturismen i länet. I Region Sörmlands strategi för en hållbar besöksnäring 2013–2023 omfattar två (av fyra) teman friluftsliv, nämligen ”Friluftsliv och rekreation” och ”Jakt och vilt”.

Utmaningar i Sörmland

Det sker en inflyttning till länet som helhet och befolkningen i de flesta tätorterna ökar. Det ger ett exploateringsstryck när nya bostäder och verksamheter ska få utrymme i tätorterna. För friluftslivet kan det innebära mindre tillgång till natur för vardagsnära aktiviteter och ökad konkurrens om utrymmet i befintliga naturområden.

Länet har generellt ett sämre hälsoläge än de flesta andra län. Det innebär att arbetet för en jämlik hälsa är en större utmaning.

Småskalig naturturism är under utveckling i länet. Det finns sannolikt en stor potential, och det är en utmaning att skapa hållbar naturturism. Det finns flera nationella exempel där en form av hyperturism utvecklats som leder till alltför många turister på samma plats och med konflikter som följd.

Det finns få starka varumärken inom friluftsliv som till exempel nationalpark eller världsarv med natur- eller kulturmiljöprägel i Sörmland. Det finns inte heller några kulturresevat. Sörmlandsleden är dock ett exempel på ett starkt varumärke.

Styrkor och utmaningar i friluftslivsvanor

Naturvårdsverkets nationella enkät om friluftslivsvanor från 2018 visar att många människor utövar friluftsliv i vid bemärkelse. I stort sett alla svenskar utövar friluftsliv – främst under helger och längre ledigheter. Det ”enkla” friluftslivet förekommer mest: promenera, vistas i skog och mark, cykla, trädgårdsarbete samt bada och sola. De enskilt mest besökta naturmiljöerna är i bebyggda områden, skogar, sjöar och vattendrag samt parker – dagens friluftsliv är i allt högre grad urbant.

Undersökningen visar också att människor i stor utsträckning väljer bostad efter möjligheten till friluftsliv. Det är fler som menar att friluftsliv har påverkat valet av bostadsort 2018 (53%) jämfört med 2007 (39%).

Några nationella trender innebär också utmaningar. För Sörmlands del är trenderna ungefär desamma.

- Undersökningen visar en trend att friluftslivsutövandet minskar något på helger och längre ledigheter.
- De hinder för att utöva friluftslivsaktiviteter oftare som människor anger är brist på tid, brist på sällskap och dålig kunskap om platser för friluftsliv.
- Medlemskapet i friluftslivsorganisationer minskar överlag vilket kan få negativ påverkan på människors möjlighet att få kunskap om och sällskap i friluftslivet. Andelen som uppger att de är medlemmar i någon friluftslivsorganisation har minskat från knappt 15 % (2007) till 11,5 procent (2018).
- Av de som deltagit undersökningen upplever ungefär 60% nedskräpning som ett problem.

Undersökningen visar också några skillnader mellan olika grupper:

- Kvinnor är ute i naturen oftare än män – men känner sig mer otrygga, upplever att de saknar friluftslivskunskap, saknar transportmöjligheter samt tillgång till lämpliga platser i högre grad än män.
- En uppväxt i Europa innebär att man är ute i naturen oftare och lägger större betydelse vid allemansrätten jämfört med de som själva (eller vars föräldrar) växt upp utanför Europa.
- Yngre barn är oftare i naturen än äldre barn – samtidigt som barn (0–15 år) är i naturen mer under längre ledigheter än på vardagar.

Motsättningar mellan olika aktiviteter och intressen

Eftersom friluftslivet är brett och omfattar många olika aktiviteter kan konflikter uppstå mellan olika former av friluftsliv. Det finns flera aktiviteter som kan vara svåra att kombinera med andra och därför behöver kanaliseras, till exempel genom skilda leder eller områden för olika aktiviteter. Ett par exempel är stigcykling och ridning som kan medföra sådant slitage att det gör stigar obrukbara för vandrare. Andra konflikter kan uppstå till exempel mellan motordrivna båtar och kanotister, mellan skoteråkare och skidåkare eller mellan jägare och bärplockare.

Ett högt besöksstryck i ett naturområde kan medföra stort slitage på anordningar och mark och störningar av naturvärden, till exempel fågelliv. Nedskräpning kan också vara ett problem. Åtgärder kan vara att kanalisera besökare till områden som tål högre tryck eller sprida ut besökarna.

När friluftslivsutövare inte följer allemansrätten kan det också uppstå konflikter med markägare. Det kan till exempel gälla nedskräpning, vistelse för nära hemfridszonen, aktiviteter som påverkar odlingar/planteringar eller lösa hundar som stör vilt eller tamdjur. Motsatt kan det också inträffa att markägare stänger ute friluftslivsutövare på ett otillåtet sätt, till exempel med skyltar eller stängsel.

Åtgärder för att förebygga och hantera dessa motsättningar kan vara kanalisering till mindre känsliga områden, zoner i skyddad natur, dialog eller informations- och kunskapsspridning. Alla sådana åtgärder ska tas fram i dialog mellan intressenterna.

Handlingsplanens upplägg

Handlingsplanen är indelad i fyra fokusområden. Fokusområdena har valts utifrån länets behov och Länsstyrelsens uppdrag. Fokusområdena överlappar ofta på samma sätt som friluftslivsmålen men är tänkta som en stödjande struktur. Behoven finns översiktligt beskrivna under inledande utmaningar och nuläge under varje fokusområde. För varje åtgärd finns en kort beskrivning av vilket konkret behov som åtgärden möter. Åtgärderna ska bidra till att nå alla de tio friluftslivsmålen och de mest relevanta har tagits upp under respektive fokusområde.

Fokusområden i handlingsplanen:

1. Samverkan, samordning och kunskap
2. Friluftsliv för alla – tillgång och tillgänglighet
3. Naturturism och friluftsliv
4. Friluftsliv i skyddad natur

Under varje fokusområde beskriver vi kortfattat nuläget i Sörmland som Länsstyrelsen har bedömt det. För varje fokusområde föreslår vi åtgärder som Länsstyrelsen kan genomföra, och ofta krävs samverkan mellan olika delar av vår verksamhet och med andra organisationer. För varje åtgärd anges förslag på vilka andra aktörer vi kan vilja samverka med – det kan tillkomma fler eller bli färre när åtgärden genomförs.

För varje åtgärd finns en kort beskrivning av behov som ligger bakom och åtgärdens omfattning och innehåll. För många av åtgärderna behöver en utförligare beskrivning tas fram när de är aktuella att genomföra, till exempel i form av en projektbeskrivning.

Genomförande av åtgärder är som beskrivits i inledningen beroende av kommande årliga prioriteringar och medel. Länsstyrelsen kommer årligen att prioritera åtgärder i planen i verksamhetsplaneringen (bilaga 2, tabell med alla åtgärder för prioritering). Ökad kunskap om och utveckling av friluftslivet och samhället innebär att nya åtgärder tillkommer och andra behöver revideras.

Fokusområden och åtgärder

1. Samverkan, samordning och kunskap

Fokusområdet omfattar alla friluftslivsmål och särskilt friluftslivsmål 2: Starkt engagemang och samverkan. Det är motiverat av att Länsstyrelsen har i uppdrag att samordna och leda arbetet med friluftslivspolitiken.

Alla aktörer inom friluftsliv berörs av fokusområdet: Länsstyrelsen, kommunerna, Skogsstyrelsen, Region Sörmland, föreningar, företag, markägareorganisationer med flera.

Nuläge i Sörmland

I länet finns många aktörer som arbetar för att utveckla friluftslivet inom olika samhällssektorer. Länsstyrelsen har uppdraget att samordna arbetet med att nå friluftslivsmålen.

Inom ramen för uppdraget har Länsstyrelsen ordnat en regional tankesmedja och bildat ett regionalt friluftslivsnätverk som har haft tre träffar. Nätverket bildades på tankesmedjan 2017 genom anmälan och består av ett 40-tal personer från kommuner, föreningar, företag, Region Sörmland och andra organisationer. På Länsstyrelsen finns en handläggare med ansvar för friluftslivssamordningen och en friluftslivsgrupp som arbetar tvärsektoriellt inom myndigheten.

För att driva arbetet med friluftslivsmålen behöver alla organisationer medverka inom sina ansvarsområden för att utveckla friluftslivet i länet. Genom samverkan kan synergier uppstå, kunskap spridas och samarbeten uppstå.

Förslag på åtgärder

1. Utveckla friluftslivsnätverket och sprida mer kunskap om friluftsliv

Behov: Skapa arenor för samverkan, kunskapsspridning och goda exempel.

Åtgärder: Ta fram regelbundet infobrev/nyhetsbrev om friluftsliv, ordna träffar. Utvidga och utveckla nätverket och eventuellt skapa temagrupper eller delgrupper. Nyttja befintliga forum för samverkan, information och kunskapsspridning. Länsstyrelsen stödjer aktörer inom friluftsliv genom att kontaktperson på Länsstyrelsen (friluftslivssamordnaren) är tillgänglig och erbjudanden om deltagande i de åtgärder som Länsstyrelsen genomför.

Samverkan med: Samtliga aktörer inom friluftslivet i länet. Kommuner, Region Sörmland, Skogsstyrelsen, föreningar, företag som är verksamma inom friluftslivsmålen

2. Samverka med kommunerna

Behov: Kommunerna har en viktig roll för att utveckla särskilt tätortsnära friluftsliv och det finns mycket kunskap att sprida mellan kommunerna.

Åtgärder: Utveckla ett kommunnätverk inom ramen för friluftslivsnätverket. Skapa samverkan med kommunerna i befintliga forum och genom träffar och dialog. Länsstyrelsen erbjuder dialogträffar för diskussion om friluftslivet och friluftslivsmålen i varje kommun.

3. Samverka med markägareorganisationer

Behov: Utveckla samverkan med markägare i länet. Friluftslivet utgår från allemansrätten och möjligheten att vistas på mark som någon annan äger. Det är mycket viktigt att markägarens perspektiv kommer med för att leva upp till allemansrättens devis ”inte störa – inte förstöra”.

Åtgärder: Skapa samverkan med markägare och markägareorganisationer i befintliga forum och genom träffar och dialog.

4. Samverka med föreningar

Behov: Stärka föreningars möjlighet att erbjuda människor introduktion till, kunskap om och sällskap i friluftslivet.

Natur- och friluftslivsöreningar är en väg ut i naturen för ovana, unga som äldre.

Åtgärder: Skapa samverkan med föreningar i befintliga forum och genom träffar och dialog.

5. Samverka med Region Sörmland

Behov: Utveckla samverkan kring länsövergripande friluftslivsfrågor som länsstyrelsen inte har som primärt uppdrag. I syfte att öka tillgängligheten till friluftslivsområden med kollektivtrafik, användningen av friluftsliv för förebyggande och rehabiliterande friskvård och utvecklingen av hållbar naturturism.

Åtgärder: Bidra till dialog och samverkan på regional nivå genom att delta i befintliga forum och genom möten och träffar.

6. Organisera interna arbetet med friluftslivsmålen

Behov: Utveckla samverkan inom länsstyrelsen för att arbeta mot friluftslivsmålen inom länsstyrelsens uppdrag.

Åtgärder: En samarbetsgrupp för friluftslivsmålen bildas utifrån den arbetsgrupp som finns med medarbetare från alla berörda enheter. Friluftslivssamordnaren är sammankallande. En gemensam aktivitetsplan för friluftsliv med utgångspunkt i handlingsplanen tas fram inför varje års VP och integreras i enheternas verksamhetsplanering.

7. Ordna årlig konferens – regional tankesmedja för friluftsliv

Behov: Skapa en arena för samverkan, kunskapsspridning och inspiration om friluftsliv.

Åtgärder: Ordna årlig konferens på olika platser i länet med olika teman kopplade till friluftslivsmålen. Fokus på länets förutsättningar, resurser och goda exempel, men också lärdomar och kunskap från andra län.

Tema 2019: Friluftsliv för alla

Tema 2020 preliminärt: Friluftslivets år 2021

Tema 2021 preliminärt: Hållbar naturturism

Samverkan med: Samtliga aktörer inom friluftslivet i länet. Kommuner, Region Sörmland, Skogsstyrelsen, föreningar, företag som är verksamma inom friluftslivsmålen

8. Sammanställa finansieringsformer för friluftsliv

Behov: Satsningar på friluftslivsaktiviteter och friluftslivsanordningar behöver finansiering och det kan vara svårt att ta reda på vilka möjligheter som finns.

Åtgärder: Sammanställa och regelbundet uppdatera information om finansieringsformer för friluftslivsåtgärder. Informera om finansieringsmöjligheter på träffar för kommuner, föreningar, företag som är verksamma inom friluftslivsmålen.

Samverkan med: Region Sörmland

9. Vara aktiva i Friluftslivets år 2021

Behov: Engagera länets föreningar och organisationer för att fira Friluftslivets år 2021. Svenskt friluftsliv organiserar Friluftslivets år och regeringen har beslutat om medel för att påbörja arbetet under 2020.

Åtgärder: Ta fram en översiktlig plan tillsammans med friluftslivsnätverket för att sprida information om friluftslivets år 2021 och genomföra aktiviteter i länet.

Samverkan med: kommuner, Region Sörmland, föreningar, företag, markägare, skolan och fritidsgårdar, studieförbunden

10. Utvärdera Årets friluftslivskommun i länet

Behov: Analysera resultaten tillsammans med kommunerna för att identifiera behov att utveckla friluftslivsarbetet i länets kommuner.

Åtgärder: Ordna träff med varje kommun för sig och diskutera svaren. Hur ska svaren tolkas? Vad skulle kommunerna vilja förändra i friluftslivsarbetet i kommunen? Behövs friluftslivsansvarig i kommunen? Behövs friluftsråd?

Samverkan med: kommunerna i länet

11. Verka för att friluftslivsmålen får genomslag regionalt i landsbygdsprogrammet

Behov: Friluftslivsmålen behöver beaktas i den regionala handlingsplan för landsbygdsprogrammet som tas fram inför kommande programperiod.

Åtgärder: Behöver utvecklas i samverkan med Landsbyggsavdelningen.

12. Ta fram en regional strategi för friluftsliv i Södermanlands län

Behov: Ta fram en gemensam strategi friluftslivet i länet

Åtgärder: Med representanter från alla aktörer ta fram en gemensam övergripande strategi med utgångspunkt i Sörmlands styrkor och utmaningar som alla kan stå bakom som underlag för att ta fram och prioritera åtgärder i respektive organisation.

Samverkan med: alla aktörer

2. Friluftsliv för alla – tillgång och tillgänglighet

Fokusområdet handlar om att säkra tillgång till områden för friluftsliv och tillgänglighet för alla.

Det är viktigt att öka förutsättningarna för människor att på lika villkor vistas ute i naturen och utöva friluftsliv. Särskilt det vardagliga friluftslivet som ofta sker bostadsnära är viktigt. En attraktiv tätort har natur- och friluftsområden nära bostäder, skolor och arbetsplatser. De friluftslivsmål som i första hand berörs är mål 1: Tillgänglig natur för alla, 4: Tillgång till natur för friluftsliv, 5: Attraktiv tätortsnära natur och 9: Friluftsliv för god folkhälsa.

Aktörer inom fokusområdet är Länsstyrelsen, kommunerna, föreningar, Region Sörmland, markägare.

Nuläge i Sörmland

Det mesta av friluftslivet sker bostadsnära enligt den nationella enkät som Naturvårdsverket genomfört 2018. I länet liksom i övriga landet sker en urbanisering och 87% av Sveriges befolkning bor i tätorter (SCB 2018). Det är stor inflyttning till flera tätorter i länet och en exploatering för att tillgodose behovet av bostäder, infrastruktur och arbetsplatser pågår. I detta läge är det viktigt att beakta tillgången till natur för ett attraktivt boende och möjlighet till vistelse i natur.

Enligt plan- och bygglagen (PBL) är det kommunernas ansvar att planlägga användningen av mark och vatten. Länsstyrelsen arbetar för att nationella mål får genomslag i länet samtidigt som hänsyn tas till regionala förhållanden och förutsättningar. Länsstyrelsen deltar i planeringsprocessens olika steg.

Kommunernas arbete med översiktsplanering är viktigt för att tillgodose människors möjligheter till friluftsliv. I översiktsplaneringen ska kommunen förutom riksintressen för friluftsliv beakta nationella mål för friluftsliv och ta hänsyn till friluftsliv som allmänt intresse.

Länets kommuner arbetar med planering av friluftsliv på olika sätt. Ibland ingår en särskild friluftslivsplan som underlag till översiktsplanen och ibland inte. Flera kommuner har grönplaner med friluftsliv inkluderat och även andra sätt att belysa friluftsliv har gjorts som sociotopkartering och turistiskt plan.

I två av länets kommuner finns aktiva naturskolor, Eskilstuna och Nyköping, som sprider kunskap om friluftsliv och allemansrätt till barn och unga.

För att påverka folkhälsan positivt är det viktigt att bredda friluftslivet. Grupper med lägre andel friluftsaaktiva är till exempel utrikes födda och unga. Tillgänglighet är viktigt för alla grupper. Många föreningar bedriver organiserad verksamhet inom friluftsliv i länet. Ett starkt föreningsliv ordnar på olika sätt aktiviteter så att människor kan komma ut i naturen både tätortsnära under vardagar och längre bort. Flera exempel på aktiviteter för nya målgrupper finns. Ett samlat program för naturaktiviteter tas fram av Studieförbundet i samverkan med Länsstyrelsen. Länsstyrelsen ordnar uppskattade forntidsvandringar för integration i de större tätorterna sedan några år tillbaka.

Förslag på åtgärder

13. Planera för friluftsliv: öka kunskap och ge inspiration om friluftslivet i kommunal planering

Behov: Öka kunskapen om friluftsliv i planeringsarbetet

Åtgärder: Lyfta friluftsliv i översiktsplanering genom att informera och ha dialog om friluftsliv i planeringen på årlig plandag för planhandläggare på kommunerna, i regionala planeringsnätverk och/eller på särskild träff för planhandläggare, kommunekologer och park och fritid. Det kan också vara en temadag om friluftsplaner utifrån Naturvårdsverkets vägledningar om friluftsplaner och kartläggningsmetod för friluftsvärden.

Samverkan med: kommunerna och Region Sörmland

14. Vägledning om hantering av friluftsmålen i Länsstyrelsens samråd med kommuner om översiktsplaner och detaljplaner

Behov: Hushållning av tillgång till tillgänglig natur för friluftsliv, särskilt i områden med högt exploateringsstryck

Åtgärder: Utveckla den generella informationen i Länsstyrelsens underlag till kommunerna inför deras aktualitetsprövning av översiktsplaner när det gäller friluftsliv, till exempel genom att visa på regionala goda exempel på friluftslivsplanering. Bevaka frågor om tillgång och tillgänglighet till friluftsliv i Länsstyrelsens samråd gällande översiktsplaner och detaljplaner.

Samverkan med: kommunerna

15. Ta fram regionalt planeringsunderlag inom ramen för grön infrastruktur

Behov: Skapa en överblick över länets friluftsliv. Kan användas som underlag för Länsstyrelsens handläggare, länets kommuner och ge kunskap om kommunöverskridande strukturer/värden fördelning av friluftslivsvärden i länet.

Åtgärder: Ta fram en regional övergripande sammanställning av friluftslivet i länet enligt Naturvårdsverkets vägledning för friluftsliv inom grön infrastruktur baserad till exempel på kommunernas översiktsplaner, skyddade områdens besöksklassning, riksintressen friluftsliv, närhet till tätorter, tysta områden med mera.

Samverkan med: kommunerna, Region Sörmland

16. Sprida kunskap om att bilda kommunala reservat för friluftsliv

Behov: För att ge större tätortsnära friluftsområden ett långsiktigt skydd kan kommunerna bilda kommunala naturreservat. Kommuner kan behöva stöd och vägledning i detta arbete.

Åtgärder: Naturvårdsverket/Länsstyrelsen informerar om och stöttar reservatsbildning och informerar om statliga bidrag, till exempel genom ett seminarium.

Samverkan med: kommunerna

17. Sprida kunskap om hänsyn till friluftsliv i t.ex. kommunala skogsbruksplaner

Behov: Skapa skog som är attraktiv för friluftsliv.

Åtgärder: I samverkan med Skogsstyrelsen sprida information om Målbilder för friluftsliv som tagits fram av Skogsstyrelsen och skogssektorn. Genomföra träffar, nyhetsbrev etc.

Samverkan med: kommuner, Skogsstyrelsen

18. Samverka för att öka tillgängligheten i friluftslivsområden och naturreservat

Behov: Det behövs fler friluftslivsområden som är mer tillgängliga för alla, t.ex. äldre och funktionsnedsatta. Det behövs mer kunskap vilka behov som finns för människor med funktionsnedsättning.

Åtgärder: Fortsätta samverka om tillgänglighet till friluftsliv och naturområden. Ordna gemensamma träffar eller utbildningar. Kan samverkan breddas? Förbättra informationen om tillgänglighet på länsstyrelsens webbplats och i andra informationskanaler. Börja med att inventera befintliga friluftslivsanordningar i naturreservat som Länsstyrelsen förvaltar med hjälp av tillgänglighetskonsult och utreda områden som har förutsättningar för bättre tillgänglighet.

Samverkan med: Funktionsrätt Sörmland, kommunerna och Region Sörmland.

19. Samverka för att bredda friluftslivet och inkludera grupper med lägre andel friluftsliv

Behov: Det är enligt flera undersökningar stor skillnad mellan olika gruppers friluftslivsaktivitet. För att bidra till en mer jämlik hälsa är det angeläget att bredda friluftslivet och inkludera dessa grupper.

Åtgärder: Samverka för att inkludera fler grupper, till exempel genom deltagande i Friluftslivets år som har som mål att nå flera av dessa grupper och inkludera perspektivet i andra åtgärder, till exempel kommunikation.

Samverkan med: kommunerna, föreningar, Region Sörmland

3. Naturturism och friluftsliv

Fokusområdet handlar om det friluftsliv som bedrivs en bit från hemmet, under helger eller semestrar och ibland i organiserad form i föreningar eller naturturismföretag.

Termen friluftsliv avser människors vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling. Naturturism är människors aktiviteter när de vistas i naturområden utanför sin vanliga omgivning. Man brukar även definiera naturturism som en förflyttad konsumtion i form av aktiviteter, boende, måltider och turismtjänster där själva naturupplevelsen är i centrum.

Eftersom naturturism och friluftsliv ofta utövas på annans mark är kunskap om allemansrätten viktig. Ibland är utövarna utländska turister. Tre friluftsmål har preciseringar som knyter an till fokusområdet, mål 3: Allemansrätten, mål 4: Tillgång till natur för friluftsliv och mål 6: Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling.

Aktörer inom fokusområdet är Länsstyrelsen, naturturismföretag, andra turismföretag, föreningar, markägare, Region Sörmland, STUA, föreningen Sörmlandsleden, kommunerna.

Nuläge i Sörmland

I Sörmland finns fina natur- och kulturmiljöer som passar för naturturism och friluftsliv. Föreningen Sörmlandsleden med stöd av många medlemmar och andra aktörer utvecklar och förvaltar vandringsleden Sörmlandsleden som är 100 mil lång. Cykelleden Näckrosleden är 70 mil och går genom hela Sörmland.

Naturturism är en globalt växande trend. Viljan att vistas ute i naturen är stark både i nationellt och internationellt sammanhang. De starkaste associationerna utländska turister har till Sverige som land är just tillgången till vacker, unik och orörd natur. Enligt undersökningar som gjorts över vilka de

starkaste reseanledningarna till Sverige är hamnar naturupplevelser högt upp i rankingen. Naturturism är ett sätt att tillgängliggöra friluftsliv för både invånare och turister.

Det finns olika initiativ inom regionen som syftar till att utveckla naturturismen regionalt. Det sörmländska besöksunderlaget består till stor del av besökare från närområdet, det utländska besöksantalet stiger dock för varje år, fler och fler väljer att resa till Sörmland för att uppleva ett storstadsnära natur- och kulturlandskap.

Naturturism omfattar upplevelser inom till exempel vandring, cykling, jakt, fiske, viltskådning, utomhusmatlagning, paddling och mindfulnessaktiviteter i naturen.

Renodlade naturturismföretag är få i länet. Ofta är naturturismen ett komplement till annan turistverksamhet, som hotell eller restaurang, eller annan verksamhet.

Flera föreningar i länet bedriver organiserad friluftslivsverksamhet så att människor kan komma ut i naturen under längre ledigheter, och det förekommer aktiviteter av besökande föreningar från andra län. Naturum Stendörren ordnar aktiviteter och guidningar under sommarhalvåret i naturreservatet Stendörren i skärgården. Information om aktiviteter sprids via en tryckt guide.

Det är angeläget att utvecklingen av naturturismen och friluftslivet sker på ett hållbart sätt så att allemansrätten kan värnas. Länets markägare är till stor andel privata och att involvera dem är viktigt för naturturismens, friluftslivets och allemansrättens utveckling. Naturturism kan också vara en del av markägarens företagande.

Länsstyrelsen informerar om allemansrätten på regional nivå och får ofta frågor från allmänheten. Länsstyrelsen förvaltar skyddade områden. Länsstyrelsen vägleder och tar emot ansökningar om dispenser och tillstånd när det krävs för organisationer och företag som vill bedriva friluftslivsverksamhet i skyddad natur.

Länsstyrelsen har 2019 publicerat en utflyktsguide, "50 utflykter i sörmländsk natur". De flesta besöksmålen är skyddade områden men även andra besöksmål har tagits med. I boken finns också faktasidor om allemansrätten och olika friluftslivsaktiviteter.

Information om friluftslivets områden och infrastruktur i länet finns bland annat att hitta på kommunernas och Länsstyrelsens webbsidor och i tryckt information. Informationen är ibland dubbel eller har luckor.

Förslag på åtgärder

20. Sprida kunskap om och genomföra dialog om allemansrätten

Behov: Nå ut med information och öka kunskapen om allemansrätten.

Åtgärder: Sprida information om allemansrätten via turistbyråer, och genom till exempel utställning, seminarium. Naturum kan användas för utställning och allemansrättsaktiviteter. Sprida information på olika språk. Ordna särskilda seminarier för naturturismföretag och föreningar. Sprida information om vart enskilda och markägare kan vända sig för att framföra eller anmäla överträdelse gällande allemansrätten.

Samverkan med: kommuner, Region Sörmland

21. Verka för samverkan genom friluftsråd i områden med högt besöksstryck, utvecklingspotential eller vid utveckling av områden

Behov: Former för samverkan och dialog mellan olika aktörer kan behövas i områden med högt besöksstryck eller som är under utveckling och där det finns risk för intressekonflikter

Åtgärder: Länsstyrelsen kan ta initiativ till samverkan där skyddade områden ingår i ett område av intresse för naturturism och stötta befintlig dialog med Länsstyrelsens sakkunskap. Tänkbara områden: Skärgården/kusten, Båven, Sörmlandsleden, Stendörren.

Samverkan med: Kommuner, markägare, turismföretagare, räddningstjänsten.

22. Medverka i regionala och lokala naturturismprojekt

Behov: Nå ut med information om allemansrätten, naturturism i skyddade områden, produktsäkerhetslagen, säkerhet i naturen och friluftslivet. Framförallt för att värna allemansrätten och när skyddade områden är arena för turism.

Åtgärder: Länsstyrelsen söker medverkan i projekt med anknytning till naturturism som drivs av andra aktörer.

Samverkan med: kommunerna, destinationsbolag, Region Sörmland, andra organisationer

23. Underlätta att göra rätt för företag och föreningar

Behov: Lätt att göra rätt för företag och föreningar

Åtgärder: Länsstyrelsen är tydlig i information på webben och andra kommunikationskanaler om vad en arrangör behöver göra vid olika friluftsanslag, särskilt i skyddade områden. Ta fram lathund för naturturismföretagare.

Samverkan med: kommunerna, Region Sörmland, företagareföreningar, ideella föreningar

24. Utveckla aktivitetsprogrammet

Behov: Nå ut ännu bättre med aktiviteter som ordnas av ideella föreningar och offentliga aktörer för att möta människors behov av att lära sig, känna sig trygga, få sällskap. Nå nya målgrupper och öka antalet deltagare.

Åtgärder: Utveckla och sprida befintligt aktivitetsprogram tillsammans med Studieförbundet som sammanställer det årliga programmet.

Samverkan med: Studieförbundet, kommuner, föreningar, Region Sörmland

25. Utveckla utflyktsguiden 50 utflykter i sörmländsk natur

Behov: Säkra kvaliteten på de områden som ingår i guiden. Sprida kunskap om var människor kan utöva olika friluftslivsaktiviteter i länet med huvudsyfte att nå nya målgrupper.

Åtgärder: Bevara och utveckla utflyktsguidens besöksmål genom att se över anordningars kvalitet i områdena. Översätta delar av materialet till engelska eller tyska, arabiska eller annat språk.

Sammanställa tillgängliga områden. Ta fram en separat guide till friluftsliv i länet och då utgå från utflyktsguiden.

Samverkan med: kommunerna, Region Sörmland

26. Ta ett samlat grepp på information om friluftsliv utåt till allmänheten

Behov: Det ska vara lätt att hitta information om naturområden oavsett om de är skyddade eller inte och vilken organisation som är förvaltare.

Åtgärder: Samla information om naturområden och aktiviteter oavsett förvaltare och organisatör.

Utveckla informationen för olika behov, till exempel tätortsnära, tillgängligt med kollektivtrafik, tillgänglighetsanpassat. Utredda möjligheten att ha en samlad portal för information om områden och aktiviteter i Sörmland. Informationen ska vara lättillgänglig och finnas på olika kanaler, såsom på platser som besöks, på relevanta hemsidor och även i riktat informationsmaterial till olika målgrupper som nyinflyttade, turister och skolor.

Samverkan med: kommunerna, Region Sörmland

4. Friluftsliv i skyddad natur

Fokusområdet skyddad natur berör främst friluftslivsmål 7: Skyddade områden som resurs för friluftslivet, men också friluftslivsmål 1: Tillgänglig natur för alla. Länsstyrelsen har ett stort ansvar för åtgärder inom detta fokusområde eftersom de flesta skyddade naturområden förvaltas av oss.

Skyddad natur ger tillgång till områden för friluftsliv, kan vara olika tillgänglig och används också för naturturism och överlappar därför de andra fokusområdena.

Aktörer inom fokusområdet är Länsstyrelsen, kommunerna, region Sörmland, Sveaskog, markägare, föreningar.

Nuläge i Sörmland

Länsstyrelsen arbetar med att skydda områden med höga naturvärden, främst som naturreservat. Arbetet följer nationella riktlinjer och områden med höga naturvärden prioriteras. I olika grad har de också värden för friluftslivet. I arbetet ingår friluftslivsarbete genom framtagning av skötselplan, föreskrifter och beskrivning av friluftslivsvärden för det nya naturreservatet. Några kommuner i länet bildar eller har bildat kommunala naturreservat.

I Sörmland har människor i genomsnitt 2,2 kilometer till närmaste naturreservat (SCB 31/12 2017). Det är något närmare än genomsnittligt för landet.

Länsstyrelsen förvaltar de flesta skyddade områden i länet. I dagsläget (november 2019) finns 168 naturreservat i länet. Det första naturreservatet i länet bildades 1919 och det finns därför många reservat som har beslut, skötselplaner och föreskrifter som är framtagna för många år sedan. De föreskrifter som inskränker allemansrätten är i en del fall föråldrade. En analys av föreskrifterna finns men behöver omsättas i åtgärder. Av förvaltningens budget används cirka 1/3 till friluftsliv: information och anordningar och då ingår även gränsmarkeringar.

Några kommuner, Region Sörmland och några andra organisationer förvaltar också naturreservat. Det handlar ofta om tätortsnära naturreservat och ofta om områden som används för friluftsliv. I Sörmland förvaltas för närvarande (november 2019) drygt 20 reservat av andra än Länsstyrelsen.

Alla reservat är inte lämpliga för alla slags besökare. Några är svåra att nå, till exempel för att de ligger långt från allmän väg och kollektivtrafik, andra har terräng som är svårframkomlig eller saknar friluftslivsplaneringar.

Information om att besöka skyddade områden finns på Länsstyrelsens webbplats, flera kommuners webbplatser och för två kommuner via appen Naturkartan. Länsstyrelsen har 2019 publicerat en utflyktsguide, "50 utflykter i sörmländsk natur". De flesta besöksmålen är skyddade områden men även andra besöksmål har tagits med. I boken finns också faktasidor om allemansrätten och olika friluftslivsaktiviteter.

Naturum i Stendörrens naturreservat är ett naturligt centrum för naturvägledning i skyddad natur och Stendörrens naturreservat är mycket välbesökt. Andra välbesökta naturreservat är de tätortsnära i de större städerna. Några Natura 2000-områden är också välbesökta, till exempel Åsa gravfält. Besöksstatistik saknas för de flesta områdena.

Förslag på åtgärder

27. Ta fram besöksklassning av reservat

Behov: Länsstyrelsen vill arbeta effektivare och mer systematiskt med de mest besöksintressanta reservaten. De naturreservat som Länsstyrelsen förvaltar har inte en besöksklassning vilket flera län genomfört och som även föreslagits i Länsstyrelsens program för "Värna, vårda, visa" 2012.

Åtgärder: En besöksklassning görs av de reservat som förvaltas av Länsstyrelsen för att kunna prioritera informationsinsatser till allmänheten, satsningar på tillgänglighet och anordningar för friluftslivet. Samverkan söks med andra förvaltare av naturreservat i länet för att synkronisera arbetet. Samverkan med: kommunerna, andra förvaltare och Region Sörmland.

28. Samla och uppdatera information om skyddade områden

Behov: Underlätta för människor att hitta informationen. Målgruppsanpassad och samlad information om reservat oavsett förvaltare eller bildare som är lätt att hitta och förstå. Nå ut till fler och till målgrupper som inte har nåtts förut, t.ex. turister, människor med funktionsnedsättning och utrikes födda.

Åtgärder: En strategi för informationskanaler och målgrupper för information om naturreservat tas fram med utgångspunkt i en besöksprioritering. Korrekt, samstämmig och tydlig information tas fram. Skötsel-DOS uppdateras med information om anordningar för alla reservat.

Samverkan med: kommunerna, andra förvaltare och Region Sörmland.

29. Genomföra bildprojekt för naturreservaten

Behov: Alla naturreservat behöver mer varierande bilder eller film för att visa bland annat tillgänglighet, naturvärden och friluftslivsvärden för publicering på webben och i andra informationskanaler. Bilderna speglar den variation som finns i befolkningen och i naturmiljöer och friluftaktiviteter och är lätta att använda. Det gäller särskilt de mest besökta reservaten och dessa prioriteras därför enligt genomförd besöksklassning.

Åtgärder: Ett bildprojekt genomförs för att identifiera behov i tillgången till bilder, i första hand foton, för information om naturreservaten och friluftsliv och ta fram nya bilder. Möjligheten att använda film undersöks. Bilderna lagras strukturerat.

Samverkan med: kommunerna, andra förvaltare och Region Sörmland.

30. Se över föreskrifter och friluftsliv i redan bildade reservat

Behov: I en del fall kan föreskrifter vara onödigt ingripande för friluftslivet, särskilt för reservat som bildats under vissa tidsperioder. Det gäller t.ex. förbud mot tältning, eldning och kommersiell verksamhet. Även fågelskyddsområden kan behöva ses över.

Åtgärder: En prioritering görs av vilka reservat som behöver nya beslut när det gäller friluftsliv, bland annat föreskrifter, friluftsliv i skötselplan och beskrivning av friluftsvärden. Tidigare arbete tillvaratas i en analys av behoven av revidering. De mest besöksintressanta reservaten prioriteras för revidering.

Samråd om förändringar ska ske med berörda intressenter.

Samverkan med: kommunerna, andra förvaltare och Region Sörmland.

31. Stärka friluftsliv i bildande av nya reservat

Behov: Synliggöra friluftslivsvärden, besöksklassa och anpassa skötselplan och föreskrifter i nya reservatsbeslut för att nå friluftslivsmålen. Skötselplanen anpassas till besöksklassningen. Föreskrifter för allmänheten ska inte inskränka allemansrätten mer än nödvändigt för att skydda naturvärdena och vara lätta att förstå. Friluftsvärden ska beskrivas på ett systematiskt och tillräckligt utförligt sätt.

Åtgärder: En checklista för att beskriva friluftsliv i beslut och skötselplan tas fram.

Samverkan med: kommunerna

32. Utveckla naturum och Stendörrens naturreservat

Behov: Fler besökare i Stendörrens naturreservat deltar i naturums aktiviteter och upptäcker fler delar av reservatet.

Åtgärder: Analysera vilka åtgärder som behövs för att fler av de som besöker reservatet ska besöka naturum, delta i aktiviteter och använda området för fler typer av friluftsliv. Genomföra åtgärder inom till exempel skyltning och information.

Samverkan med: Nyköpings kommun

Bilagor

Bilaga 1: Friluftslivsmålen

Ur: Regeringens skrivelse 2012/13:51, Mål för friluftslivspolitikerna

Mål 1. Tillgänglig natur för alla

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att naturen ska vara tillgänglig för alla. Detta bör innebära följande: Möjligheten att vistas i och njuta av natur och kulturlandskapet är stor och människors olika behov är tillgodosedda. Områden med god tillgänglighet finns utpekade, är kända och uppskattade och förvaltas långsiktigt. Tillgänglighet har hög prioritet inom planering, information och förvaltning av natur- och kulturlandskapet samt andra områden av betydelse för friluftslivet.

Preciseringar:

1. Tillgänglighet till natur- och kulturlandskapet är tillgodosedd inom långsiktig samhällsplanering, förvaltning och skötsel samt fysiska åtgärder, kommunikation, information, vägledning och kunskapsspridning.
 2. Utpekade områden med god tillgänglighet är kända, används och uppskattas av besökare.
 3. Attraktivt och tillgängligt natur- och kulturlandskap medverkar till ökad användning, bättre hälsa och livskvalitet.
 4. Andelen kommuner och länsstyrelser som arbetar med naturvägledning ökar kontinuerligt.
-

Mål 2. Starkt engagemang och samverkan

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara ett starkt engagemang och samverkan där personligt och ideellt engagemang står i centrum. Organisationerna bör i högre grad än i dag samverka. Ökad samverkan kan bidra till att fler människor ägnar sig oftare åt friluftsliv. Det bör även finnas etablerade strukturer för dialog och samordning av friluftslivet lokalt, regionalt och nationellt.

Preciseringar:

1. Andelen kommuner i Sverige som har lokala friluftsråd eller liknande ökar kontinuerligt.
 2. Länsstyrelserna eller någon annan regional huvudman samordnar arbetet med friluftsliv regionalt och vägleder kommunerna.
 3. Det finns ett etablerat nätverk för friluftsliv mellan statliga myndigheter och myndigheterna samverkar med de ideella friluftorganisationerna, de kommersiella aktörerna, kommunerna och markägarna i syfte att tillgängliggöra svenskt natur- och kulturlandskap.
 4. Människors utevistelse i natur- och kulturlandskapet ökar.
-

Mål 3. Allemansrätten

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att allemansrätten är grunden för friluftslivet. Målet bör innebära att allemansrätten värnas och allmänhet, markägare, föreningar och företag har god kunskap om allemansrätten.

Preciseringar:

1. De regler och den tillsyn som förtydligar allemansrätten tillämpas effektivt. Syftet är att allemansrätten ska vara fortsatt stark.
 2. Allmänhetens, markägares, föreningars, företags och myndigheters kunskap om allemansrätten och dess möjligheter och begränsningar är god.
 3. Dialog med bl.a. intresseorganisationer, markägare, företag och myndigheter om allemansrätten genomförs för att öka kunskapen, ge större förståelse och finna lösningsmodeller om intressemotsättningar eller konflikter uppstår när det gäller allemansrättsrelaterade frågor.
-

Mål 4. Tillgång till natur för friluftsliv

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att det finns tillgång till natur för friluftslivet. Detta bör innebära att samhällsplanering och markanvändning tar hänsyn till friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap.

Preciseringar:

1. Antalet områden av lokalt, regionalt och nationellt intresse för friluftsliv som är kända och kartlagda med värdebeskrivningar ökar.
 2. Andelen översiktsplaner som behandlar och visar tillgången till natur- och kulturlandskap med olika upplevelsevärden i hela kommunen ökar och uppdateras kontinuerligt.
 3. Friluftslivets behov av tillgång till attraktiva natur- och kulturlandskap säkerställs genom hållbart brukande, fysisk planering och bevarande.
 4. Modeller för att lösa eventuella målkonflikter mellan olika intressen är etablerade.
-

Mål 5. Attraktiv tätortsnära natur

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att det finns attraktiv tätortsnära natur för friluftslivet. Målet bör innebära att befolkningen har tillgång till grönområden och ett tätortsnära landskap med höga frilufts-, natur- och kulturmiljövärden.

Preciseringar:

1. Tillgången till sådant tätortsnära natur- och kulturlandskap som är attraktivt för friluftslivet ökar genom bevarande, utveckling och nyskapande.
 2. Närbarheten till och inom tätortsnära natur- och kulturlandskap ökar genom vägar, stigar, vandringsleder, cykelvägar, ridvägar och kollektivtrafik samt genom information om dessa möjligheter.
 3. Andelen av det tätortsnära natur- och kulturlandskapets kvaliteter och upplevelsevärden som är bevarade och utvecklas genom strategisk planering, förvaltning, dialog och skötsel ökar
-

Mål 6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att skyddade områden är en resurs för friluftslivet. Målet bör innebära att skyddade områden med värden för friluftslivet skapar goda förutsättningar för utevistelse genom förvaltning och skötsel som främjar friluftsliv och rekreation.

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att bidra till en hållbar landsbygdsutveckling och regional tillväxt i alla delar av landet. Detta bör innebära att friluftsliv samt natur- och kulturturism bidrar till att stärka den lokala och regionala attraktiviteten och medverkar till en stark och hållbar utveckling och regional tillväxt. Natur- och kulturturism bör uppmärksammas och prioriteras som strategiska verksamheter inom besöksnäringen. Upplevelserna bör kännetecknas av hållbarhet, kvalitet, värdeskapande, tillgänglighet och säkerhet.

Preciseringar:

1. Fler företag i alla delar av landet, i städer såväl som på landsbygden, utvecklar marknaden för natur- och kulturturism.
2. Natur- och kulturturismen har fortsatt organiserat sig och utvecklat framgångsrika metoder för hållbara upplevelser och ett samarbete med turistnäringens övriga aktörer och markägare.
3. Infrastruktur och kommunikationer av olika slag fungerar väl och skapar en god tillgänglighet för turistnäringen och dess besökare.
4. Modeller för samverkan och dialog mellan exempelvis turistföretag och markägare är etablerade och genomförs.
5. Kunskap om kvalitet och hållbarhetsfrågor hos turistföretagen ökar.

Mål 7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att skyddade områden är en resurs för friluftslivet. Målet bör innebära att skyddade områden med värden för friluftslivet skapar goda förutsättningar för utevistelse genom förvaltning och skötsel som främjar friluftsliv och rekreation.

Preciseringar:

1. Alla nya beslut om naturreservat eller nationalparker har föreskrifter som inte är onödigt ingripande när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet.
2. Skyddade områden, som är utsedda som särskilt besöksintressanta, har föreskrifter och skötselplaner som uppdaterats när det gäller friluftsliv och organiserad verksamhet.
3. Riktlinjer och metoder för zoneringsplanering som planeringsverktyg för friluftsliv inom skyddade områden finns och används i samtliga län samt i kommuner med lämpliga områden.
4. Antalet skyddade områden vars syfte är att främja friluftsliv ökar kontinuerligt.
5. Områden som skyddas utan stöd av miljöbalken eller på frivillig väg och som bedöms ha betydelse för friluftslivet bör i dialog med berörda markägare uppmärksammas.

Mål 8: Ett rikt friluftsliv i skolan

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara ett rikt friluftsliv i skolan. Detta bör innebära att förskolor, förskoleklasser, grundskolor och motsvarande skolformer samt fritidshem bedriver friluftslivsverksamhet och undervisning om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling i enlighet med verksamheternas styrdokument. Barn och elever bör ges goda möjligheter att vistas utomhus.

Preciseringar:

Som preciseringar kan användas att barn och elever inom förskola, skola och fritidshem:

1. ges goda möjligheter till friluftsliv och utomhusvistelse,

2. får kunskaper om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling,
3. att hänsyn tas till individens förutsättningar och behov att få tillgång till ett rikt friluftsliv.

Mål 9. Friluftsliv för god folkhälsa

Ett mål för friluftslivet bör vara att skapa goda förutsättningar för att människor kan vara regelbundet fysiskt aktiva i natur- och kulturlandskapet. Målet bör innebära att evidensbaserade kunskaper om insatser som skapar förutsättningar för friluftsliv och främjar hälsa sammanställs och sprids till kommuner, landsting, ideella organisationer och andra berörda aktörer.

Preciseringar:

1. Genomförandet av effektiva insatser följs upp i kommuner. Det följs också upp hur samverkan mellan kommuner (t.ex. folkhälsosamordnare), landsting (t.ex. samordnare för FaR – Fysisk aktivitet på recept) och den ideella sektorn skapar förutsättningar för fler människor att bli eller förbli fysiskt aktiva genom friluftsliv.
2. Evidensbaserade indikatorer som belyser sambandet mellan friluftsmiljöer och hälsa etableras.
3. Utifrån aktuell forskning sammanställs kunskaper om effektiva metoder och insatser som främjar vistelser i friluftsmiljöer och hälsa. Dessa sprids till kommuner, landsting, ideella organisationer och andra berörda aktörer.
4. Antalet kommuner som uppnår kriterierna fastställda för Sveriges friluftskommun ökar.

Mål 10: God kunskap om friluftslivet

Ett mål för friluftslivspolitikerna bör vara att det finns god kunskap om friluftslivet. Målet bör innebära att det finns etablerad forskning och statistikinsamling kring friluftsliv som utgår från ämnesfältets bredd och mångvetenskapliga karaktär, är långsiktig över tiden och bygger på behoven hos friluftslivets aktörer. Myndigheter, organisationer, kommuner, markägare och företag bör ha god kunskap och kompetens i frågor om friluftsliv, landskapets utformning, hållbart nyttjande och natur- och kulturturism.

Preciseringar:

1. Forskning om friluftsliv stöds på ett sätt som tillvaratar ämnets bredd, skapar bra möjligheter till finansiering och utveckling. En nationell nätverksorganisation är etablerad, angelägna forskningsområden är identifierade och en nationell forskarskola är inrättad. Forskning om friluftsliv uppfattas som en attraktiv karriärväg och svensk friluftsforskning står sig väl internationellt.
2. Statistik om friluftslivet finns och är utformad för att motsvara samhällets behov. Statistiska centralbyråns ULF-undersökning (undersökning om levnadsförhållanden) och myndigheternas statistikinsamling har utvecklats för att passa de nya friluftslivspolitiska ambitionerna.
3. Berörda myndigheter, organisationer, markägare, kommuner och företag har god kunskap och kompetens i frågor om friluftsliv, landskapets utformning, hållbart nyttjande och natur- och kulturturism omfattande hela friluftslivspolitikens bredd.
4. Forskningsresultat och statistik om friluftsliv kommuniceras aktivt och sätts in i ett större sammanhang.

Bilaga 2: Alla åtgärder med kolumner för prioritering

Åtgärd	Avdelning/enhet	Prioritering	Kommentar
Fokusområde: Samverkan, samordning och kunskap			
1. Utveckla friluftslivsnätverket och sprida mer kunskap om friluftsliv			
2. Samverka med kommunerna			
3. Samverka med markägarorganisationer			
4. Samverka med föreningar			
5. Samverka med Region Sörmland			
6. Organisera interna arbetet med friluftslivsmålen			
7. Ordna årlig konferens – regional tankesmedja för friluftsliv			
8. Sammanställa finansieringsformer för friluftsliv			
9. Vara aktiva i Friluftslivets år 2021			
10. Utvärdera Årets friluftslivskommun i länet			
11. Verka för att friluftslivsmålen får genomslag regionalt i landsbygdsprogrammet			
12. Ta fram en regional strategi för friluftsliv i Södermanlands län			
Fokusområde: Friluftsliv för alla – tillgång och tillgänglighet			
13. Planera för friluftsliv: öka kunskap och ge inspiration om friluftslivet i kommunal planering			
14. Öka vägledning om och hantering av friluftsmålen i Länsstyrelsens samråd om översiktsplaner med varje kommun			
15. Ta fram regionalt planeringsunderlag inom ramen för grön infrastruktur			
16. Ordna kunskapsdag om att bilda kommunala reservat för friluftsliv			
17. Sprida kunskap om hänsyn till friluftsliv i till exempel kommunala skogsbruksplaner			
18. Samverka för att öka tillgängligheten i friluftslivsområden och naturreservat			
19. Samverka för att bredda friluftslivet och inkludera grupper med lägre andel friluftsliv			
Fokusområde: Naturturism och friluftsliv			
20. Sprida kunskap om och genomföra dialog om allemansrätten			
21. Verka för samverkan genom friluftsråd i områden med högt tryck eller vid utveckling av områden			
22. Medverka i regionala och lokala naturturismprojekt			
23. Underlätta att göra rätt för företag och föreningar			
24. Utveckla guideprogrammet			
25. Utveckla utflyktsguiden 50 utflykter i sörmländsk natur			
26. Ta ett samlat grepp på information utåt till allmänheten			
Fokusområde: Friluftsliv i skyddad natur			
27. Ta fram besöksklassning av reservat			

28. Samla och uppdatera information om skyddade områden			
29. Genomföra bildprojekt för naturreservaten			
30. Se över föreskrifter och friluftsliv i redan bildade reservat			
31. Stärka friluftsliv i bildande av nya reservat			
32. Utveckla naturum och Stendörrens naturreservat			